

Joan Fontcuberta i gel.

Una vida dedicada a la traducció

TRANSCRIPCIÓ: GLÒRIA FARRÉS FAMADAS

El propassat 24 d'abril, dins els actes de celebració de Sant Jordi programats per l'Ajuntament d'Argentona, el CEAJC va organitzar una taula rodona al Capítol (Saló de Pedra) per parlar de les traduccions de Joan Fontcuberta, que estava formada per traductors i professors de la UAB, companys seus.

Presentació dels ponents:

Dolors Udina (1953): Traductora. Tradueix de l'anglès i entre molts autors ha versionat Jane Austen, Tolkien, Nadine Gordimer o Alice Munro. Pel que fa al prestigi reconegut, va ser premi Ciutat de Barcelona, el 2017, per *Dimonis de Loudon* d'Aldous Huxley, i també va tenir el premi de Crítica Serra d'Or, el 2013, per *Mrs Dalloway* de Virginia Woolf.

Joan Sellent (1948): Traductor. Tradueix de l'anglès, especialment de teatre, entre molts autors, de Shakespeare, Dickens, Oscar Wilde o Henry James. Va ser premi Ciutat de Barcelona, el 2006, per *Panorama des del pont* d'Arthur Miller. Premi de la Crítica Teatral de Barcelona, el 2007-2008, per *El rei Lear* de Shakespeare.

Joaquim Sala (1953): Traductor. Tradueix del francès i del portuguès, traductor de Flaubert, Baudelaire, Apollinaire o Pessoa. Va ser premi Mots Passant el 2013 per *Locus solus* de Raymond Roussel.

Ramon Farrés (1962): Traductor. Seré el moderador de

l'acte, tradueixo de l'alemany i aspiro a tenir una trajectòria llarga i un prestigi tan reconegut com els meus companys. A part de la dedicació a la traducció, tenim en comú que som estudiosos de la traducció i professors de traducció en exercici o emèrits de la Facultat de Traducció de la UAB. Tots hem estat companys de Joan Fontcuberta en els seus diversos vessants: com a traductor, com a estudiós de la traducció i com a mestre de traductors. Voldria aclarir que l'acte no s'ha plantejat com un acte acadèmic sinó com una autèntica taula rodona, o sigui, no serà un discurs particular de cadascun, un discurs rere l'altre, sinó que a partir de plantejar temes relacionats amb la figura i obra de Joan Fontcuberta n'anirem parlant entre nosaltres i, si voleu, al final, entre el públic.

Joan Fontcuberta ha estat,

sens dubte, un dels dos traductors de l'alemany al català més importants de tots els temps. L'altre és Feliu Formosa. Si ajuntem les traduccions de literatura alemanya que va fer en Joan Fontcuberta i les que ha fet i encara fa en Feliu Formosa tindríem una visió global de literatura alemanya bastant completa. En el cas de Joan Fontcuberta va traduir, entre molts d'altres: Thomas Mann, Franz Kafka, Stephen Zweig, Gunter Grass, Thomas Bernard, i molts d'altres. El que potser molta gent no sap o no té tan present, és que també va traduir de l'anglès, amb títols tan emblemàtics com *Robinson Crusoe* o *Huckleberry Finn*. Del *Robinson Crusoe* ja n'havia fet una traducció en Josep Carner. Per ja anar entrant en matèria, dono la paraula a en Joan Sellent que volia parlar justament de les tra-

Els ponents de la taula rodona (d'esquerra a dreta): Joaquim Sala-Sanahuja, Joan Sellent, Ramon Farrés i Dolors Udina.

Foto: Llorenç Soldevila

duccions de Carner.

Joan Sellent: Bona tarda. La primera diferència que voldria destacar entre Joan Fontcuberta i Josep Carner és que a Carner li corresponia l'epítet tan freqüent en la història de la traducció d'aquest país d'escriptor i traductor, en canvi, Joan Fontcuberta era un traductor químicament pur, no li corresponia l'etiqueta d'escriptor i traductor. Per cert, penso que és un epítet tan redundant com si parlant de Pau Casals diguéssim que era músic i violoncel·lista. Vull dir, un traductor és un escriptor. Joan Fontcuberta era un traductor i, per tant, un escriptor. Dit d'una altra manera, era un escriptor especialitzat en la modalitat de traducció. Això acostuma a tenir una incidència en els resultats de la feina que fa cada traductor, segons que sigui escriptor i traductor o només traductor. No dic que sistemàticament els diferenciï, o que si és escriptor i traductor ja no pugui ser un bon traductor perquè la seva personalitat com escriptor queda excessivament reflectida en les traduccions que fa. No necessàriament, però en el cas de Carner, sí. A més a més, Josep Carner tenia un objectiu a l'hora d'exercir la traducció, que era fomentar un determinat model de català literari, en una determinada època. I en la promoció d'aquest model de català literari, hi tenia un gran pes el seu estil i els seus gustos personals. Per tant, les traduccions de Carner són tan Carner com les traduccions de Sagarra de Shakespeare són tan Sagarra. En canvi, Joan Fontcuberta tenia la virtut de mantenir-se més en la invisibilitat, que és una de les principals virtuts que ha de tenir un traductor. Hi ha un article de Josep Marco en la revista *Quaders*, de la Facultat de Traducció,

que contrasta unes pàgines inicials de la traducció de *Robinson Crusoe* de Josep Carner i de la de Joan Fontcuberta. Tria uns quants exemples i en treu unes quantes conclusions, amb les quals es pot estar d'acord o no, i que el mateix Joan Fontcuberta no hi estava del tot d'acord, però que són interessants. Una de les conclusions de Josep Marco és que la traducció de Joan Fontcuberta s'emmarca en un objectiu de traducció que és la de fer traduccions funcionals i pragmàtiques, molt més basades en la llengua oral. Joan Fontcuberta en el llibre de *Tots els colors del camaleó* deia que en això de la llengua oral no hi estava d'acord, perquè considerava que eren dos codis clarament diferenciats. Hi ha unes diferències sensibles entre les dues traduccions, la de Carner i la de Fontcuberta, que val la pena que llegeixi. Són un parell d'exemples.

En el primer, la de Carner diu: «Què coses se n'esdevingué del meu segon germà, no ho he sabut mai.» Hi ha una característica de la traducció de Carner que és que calcava molt radicalment les estructures de l'original, per exemple, quan hi havia una passiva en anglès, ell acostumava a recrear-la en la passiva en català, quan l'ús de la passiva és molt més freqüent en anglès que no pas en català. La versió de Joan Fontcuberta diu: «No he sabut mai què s'esdevingué del meu germà segon.» Aquesta regularització de la sintaxi és, no ja més acostada a la llengua parlada o a la llengua escrita, sinó al funcionament de la naturalitat idiomàtica en català.

En el segon exemple, Carner diu: «Va invitar-me a observar-ho. Jo trobaria constantment que les calamitats de la vida eren recompartides entre la part sobirana i la inferior de la humanitat, però que l'estament mitjà li

esqueien els desastres més petits i no era exposat a tantes de vicissituds com la part més alta o la més baixa del llinatge i àdhuc no era subjecte a tantes de xacres i d'angúnies, ja sia de cos, ja sia d'esperit, com hi eren aquells que pel viure viciós, luxe i extravagàncies d'una banda, o per dura tasca, manca del necessari i dieta mesquina o insuficient, d'altra banda, es creaven malures per les conseqüències naturals de llur estil de vida.» Diu la versió de Joan Fontcuberta: «M'invità a observar-los i així sempre m'adonaria que les calamitats de la vida eren compartides pels grups superiors i inferiors de la humanitat. En canvi, els del mig eren qui patien menys desastres i no estaven exposats a tantes vicissituds com els de dalt i els de baix. No, no estaven subjectes a tantes xacres i inquietuds, tan físiques com morals, com hi estaven aquells qui per una vida de vici, de luxe i d'extravagàncies d'una banda, o per una d'escarràs, mancada de les coses necessàries i amb una dieta pobra o insuficient de l'altra, encorrien en mals que eren conseqüència de la seva manera de viure.»

Aquest exemple tan breu pot il·lustrar les diferents maneres de traduir i les diferents concepcions de l'estil. Tot i que jo penso que la manera de traduir, en definitiva, la manera d'escriure de Joan Fontcuberta era en molt bona part hereva del noucentisme, però no de Carner. Perquè el noucentisme és una cosa i Carner era un món a part.

Moderador (Ramon Farrés): Em sembla que la Dolors Udina ha treballat la seva traducció de *Huckleberry Finn* i en voldries parlar una mica.

Dolors Udina: Jo no parlaré gaire de la llengua de *Huckleberry Finn*. He de dir que he gaudit molt llegint les traduccions de l'Zweig

de Fontcuberta, potser mai no he gaudit tant llegint traduccions com llegint les de Zweig, però la traducció de *Huckleberry Finn* és de les primeres que va fer de l'anglès i la llengua no és tan florida, no és gaudeix tantíssim com amb les altres.

Ara bé, aquesta traducció la conec bé perquè l'he fet servir molt a classe, dona molt bon resultat, perquè és molt llegible i molt interessant. I és interessant sobretot per com fa parlar els negres de la novel·la. És una cosa molt complicada de la traducció, per mi és una de les coses més difícils, de fer parlar d'una manera inexistent els personatges. Costa de llegir, et costa d'acostumar-t'hi, t'hi vas acostumant i, al final, si ho fas bé, t'ho creus tot.

Volia comentar un fet que em crida l'atenció i és que el *Huckleberry Finn* ha desaparegut de les escoles americanes, de tots els programes, perquè la història que narra és bastant bèstia. En català, continua parlant de coses bastant bèsties, són aventures de nens i, és clar, no tenen problemes a passar-se en tots els aspectes, però al lector català li és bastant igual com els diu als negres o als esclaus. En canvi, el genocidi dels esclaus i l'esclavitud dels negres per als USA és la base de la nació i, per tant, han d'eliminar el llibre. En català ens és igual. Per tant, la traducció va lligada al lloc i al moment, o sigui, no és irrellevant la llengua en la qual es publica.

A classe sempre ens és útil aquesta traducció, especialment per veure com fa parlar els negres. En Joan explicava als seus alumnes que els negres americans els feia parlar com els negres del Maresme. És clar, necessites un model, és una bona idea basar-se en els negres del Maresme, eren els anys 70 i *pico*, era un bon

Joaquim Sala-Sanahuja,
traductor del francès i
portuguès.

Foto: Llorenç Soldevila

moment. Sé que d'aquesta traducció en van fer una reedició al 2010, però no sé si la revisar o no. Segurament la va poder corregir o revisar, però no he pogut mirar la traducció, ni he vist que ell n'escrigués res.

En *Tots els colors del camaleó*, quan parla del *Dr. Faustus* de Mann diu que en va fer com quatre o cinc versions abans que sortís. Li va encarregar Edicions 62 però no la va treure. Després va passar a Edhasa i no la va treure. I cada vegada que li deien, la corregia. I és una qüestió molt important i molt interessant en les traduccions. Penses que una traducció és definitiva, però cada vegada que t'hi poses ho canvies, encara que siguis la mateixa persona ja no ets la mateixa, perquè han passat uns anys. És molt interessant com en Joan explica que la va revisar quatre vegades. Explica que encara un senyor molt simpàtic li va dir que de música encara hi havia alguns errors.

Moderador: Ja ha sortit el nom de Stefan Zweig, com no podia ser d'altra manera, que és a qui més s'associa en general el nom de Joan Fontcuberta com a traductor, perquè ell va ser qui

va traduir les memòries d'aquest autor austríac, *El món d'ahir*, tant al català com al castellà, amb una gran repercussió. És un llibre que va tenir molt èxit, se'n van fer moltes reedicions i, a més a més, va traduir una dotzena d'obres més de Stefan Zweig, l'última, *La por*, publicada ja pòstumament. Volia donar la paraula a Joaquim Sala, perquè em sembla que ell té algunes coses per explicar sobre aquestes traduccions de Stefan Zweig de Joan Fontcuberta.

Joaquim Sala-Sanahuja: De les traduccions i també de l'Stefan Zweig. Primer volia dir, ja que ha sortit el tema del *Dr. Faustus* de Thomas Mann, que aquestes coses passaven molt: t'encarregaven una traducció, però no sortia, i aleshores algun altre la volia fer. És una cosa bastant corrent, en altres llengües no, però en català, sí. Explico una anècdota perquè ho veieu. El moment en què jo vaig conèixer Joan Fontcuberta, em sembla que era el 1984 o el 1985 —parlo de fa 35 anys, que ja són anys—, casualment, jo m'encarregava d'una col·lecció de traduccions de poesia, i al començament també de prosa, a les edicions del Mall. Hi havia

una col·lecció que dirigíem en Ramon Pinyol, que era el director de l'editorial, i jo. Era l'època que jo vivia a París i, de tant en tant, venia i feiem una reunió, que no sabies ben bé si era una festa o una reunió. Allà parlàvem de tot. Vam tenir la gran idea de publicar *La muntanya màgica*, que és una cosa enorme, que imposa, però quan un és jove no es veu tant la cosa. Recordo que en aquell moment va sortir el nom de Joan Fontcuberta i arran d'això el vaig conèixer. En aquella casa hi havia un traductor de l'alemany que ja era com el titular, que era l'oncle d'en Pinyol, mossèn Balasch, que traduïa del grec i de l'alemany, per força, perquè l'havia de tancar en una habitació i vigilar que no sortís (*la gent riu*). Perquè veieu com es feien les coses. *La muntanya màgica* és aquesta obra que passa en un sanatori per tuberculosos, una obra meravellosa, hi ha tota una polèmica entre dos personatges molt interessants, molt ben argumentat, que són una mica mítics en el món de la literatura: Settembrini i Naphta. Settembrini és un lliberal, lliurepensador, i Naphta és un reaccionari, un conservador. És molt interessant perquè és un diàleg d'un nivell molt alt, no perquè siguin d'una banda i d'altra, sinó perquè els arguments tenen molt de pes. Aleshores, en el moment que vam dir a qui la podíem encarregar, vam dir a l'oncle, entre altres coses perquè el teníem a mà, bé, el tenia ell a mà, bé més aviat sota la mà (*la gent riu*). Però va dir ell: és que és carlí (riu). Això passava molt, els traductors d'una època els autors que no els agradaven no els traduïen o els canviaven. Això passava molt en els autors dels anys trenta, si anava contra les seves idees, fora. Llegiu *Casanova* que tot són flors i violes, i falten frases

perquè hi ha alguna cosa que els desplaça, s'intervenien molt. I mossèn Balasch sembla que anava una mica per aquí. Perquè com em va dir en Ramon Pinyol era carlí, deia que tota la família ho era. Però, em va dir, hi ha un altre que ho podria fer, en Joan Fontcuberta, que jo no coneixia de res. Efectivament, a la primera reunió que ja vam fer a casa meua, i les acabàvem amb uns grans sopars, i allà ja vam quedar entesos que ell faria la traducció de *La muntanya màgica*. Només que a partir d'aquell moment ja van sortir els problemes que surten sempre en les obres que no es publiquen. Per sort, no va fer la traducció, perquè hi havia uns drets o una reserva de drets, les editorials en castellà ho tenien lligat, i va anar passant el temps i no es va fer. Ell va traduir, més tard, *Els Buddenbrook*, *La mort a Venècia*, va traduir molt Thomas Mann, que és un autor aparentment senzill de llegir però difícil de traduir. Aquesta anècdota fa gràcia, perquè després, tractant-lo amb els anys, ens vam tractar moltíssim, però de tant en tant sí que tenia també un punt carlí (*riures*), com uns rampells, una mica de muntanya, de carlí. Vull dir, potser no hi havia tantes diferències entre mossèn Balasch i ell (*riures*).

Si passem a Zweig, també tinc una altra anècdota. Stefan Zweig és un autor que va tenir molt d'èxit. Ja s'havia traduït molt abans de la guerra: *Amok* ja havia sortit en una traducció de Martínez Ferrando. Es va tornar a fer, va tenir moltes vendes i, a partir d'aquí, hi va haver un revifament sobretot aquí, a Catalunya. És un autor que també està molt bé. És un autor que el meu avi me'l feia llegir. Li vaig dir a en Fontcuberta que tenia les obres completes, unes obres completes entre cometes, les tenia a casa en una

edició d'Aguilar, em sembla, dels anys cinquanta. Em va dir que era interessant i ho hauríem de mirar. Va resultar que en aquelles obres, d'un llibre de 300 pàgines n'havien quedat 150, estava tot censurat de dalt a baix, faltaven capítols per totes bandes, una cosa sorprenent. Per un estudiós de la censura és una meravella (*riures*). A darrera de moltes de les obres de Zweig hi ha Freud, molt. Només que sortís alguna cosa que pogués evocar alguna idea de Freud, fora, s'eliminava, no només unes ratlles, sinó el capítol sencer. Tot el que era sexual, que Zweig tenia molt d'interès en la teoria de Freud, tot això fora, no en quedava res. Jo que ho havia llegit no ho sabia. Això era interessant perquè ho comparàvem, també tenia alguna versió francesa i anava comparant les diverses versions. En això era molt escrupolós, seguir el que deia l'autor, era un tipus de traductor posterior, que no intervenia en aquestes qüestions. Abans, en la traducció fins als anys cinquantes o seixantes, moltes vegades es tirava pel dret, s'eliminava allò que no s'entenia, per no perdre temps, fora, i si s'ensumava que no podia passar la censura, era millor no parlar-ne. Ell va ser la primera generació que tenia molt de respecte, com en Feliu Formosa també. Després van venir uns altres que ja no tenien tant de respecte. Però bé, això són alts i baixos.

Durant tots aquests anys vam col·laborar molt. També després vam editar una col·lecció que és quasi bé clandestina, una col·lecció de textos traduïts a la facultat. N'èrem del consell de redacció o els directors, no ho recordo. Van sortir uns quants llibres, entre els quals unes traduccions de la poesia de Hofmannsthal, que és de la poca poesia que havia traduït, perquè bàsicament era un

autor en prosa. La poesia té unes altres tècniques de traducció. Ell en va fer molt poca. Diria que a ell no li feia res fer quinze pàgines al dia, es llevava d'hora al matí, i anava fent. A mi em costa molt d'escriure a màquina, i aleshores la poesia em va molt bé perquè tots els problemes estan junts i no cal escriure dues pàgines abans d'arribar en el problema.

L'altra qüestió és la del món acadèmic. Ell era abans que nosaltres de l'EUTI, de l'escola de traducció i de l'ensenyament de la traducció. En aquella època es va imitar una mica un model que hi havia a Bèlgica i a Trieste, a Itàlia, que eren escoles que s'havien fundat als anys cinquantes. Però aquí ningú no havia estudiat traducció, el màxim que havíem fet era traduir una mica malament algunes coses. Tots els que entràvem allà a ensenyar, en l'aspecte de la traducció, érem autodidactes. Potser el que ho era menys era ell, que havia fet filologia anglo-germànica i tenia el doctorat. Però la resta, n'hi havia que eren enginyers, hi havia de tot. De mica en mica, es va formar una escola, en el sentit més genèric, no l'escola de traductors sinó una escola de traducció, en el sentit que els primers anys sobretot es discutia molt la qüestió de la llengua, aquest tema que ja ha sortit abans amb la Dolors i en Joan. Eren els anys que hi havia molta discussió i que va sortir un cèlebre manifest al «Diari de Barcelona» que es va discutir la qüestió de l'oralitat i de la versemblança de la llengua. Tot això va fer molt d'enrenou entre els que ensenyàvem la traducció i que, lògicament, havíem de traduir. Aquest problema durarà mentre es parli el català, no el resoldrem aquí, perquè a més d'aquí a uns anys es parlarà diferent. Però, en tot cas, en aquell moment va ser un focus essencial

Dolors Udina, traductora de l'anglès.

Foto: Llorenç Soldevila

de discussió. També perquè en Joan feia moltes traduccions per a la televisió i la televisió era el gran òrgan de difusió de la llengua i, en certa manera, de la llengua normalitzada. Per tant, això feia que s'havien de resoldre i fins i tot improvisar situacions que ara ens semblen molt lògiques i molt plausibles, però que a l'època no ho eren tant. Jo diria que és el gran mèrit, a part d'haver traduït molts autors i d'una manera excepcional, el gran mèrit i amb un punt d'heroïcitat d'en Joan és haver treballat molt en aquesta qüestió.

Moderador: Sí, de fet, has apuntat un tema nou, podríem dir, que és que en Joan va reflexionar molt en tant que traductor i professor de traducció, i aquestes reflexions seves es van plasmar, sobretot, en aquest volum que ja s'ha citat: *Tots els colors del camaleó*. Però en Joan Fontcuberta no era un gran partidari de les teories traductològiques amb una patina pseudo-científica, sinó que defensava sobretot en el camp de l'exercici de la traducció el que podríem dir el sentit comú. Jo això li havia sentit més d'una vegada, el que aplicava era el sentit comú, no pas una teoria

de la traducció. No sé si, Joan, tu volies parlar una mica d'aquest tema, de quin era la seva posició en aquest aspecte.

Joan Sellent: A propòsit d'aquest llibre, volia dir que fa referència a un animal concret que és el camaleó, però a mi potser tant o més em fa pensar en un altre animal que és el porc, perquè s'aprofita tot. Una de les coses que en Joan critica en aquest llibre durament i rotundament, és aquesta verborrea pseudo-científica de les publicacions universitàries, que molt sovint són tirallongues de cacofonies que disfressen de ciència una cosa que, com en Ramon acaba de dir i com deia en Joan Fontcuberta sovint, es basa sobretot en el sentit comú. Aquest és un dels mèrits d'aquest llibre.

Pel que fa a l'ús de la llengua, també seguia el sentit comú. En Joan, com he dit abans, era hereu del noucentisme, en el sentit menys negativament connotat del terme, i se cenyia de manera escrupolosament ortodoxa a la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans, i no em consta que incorporés cap de les propostes alternatives, com per exemple les de Joan Coromines o de Joan

Solà, respecte l'ús del per i per a davant d'infinitiu, etc. Però una de les coses que també denuncia en aquest llibre és el deteriorament i els atemptats contra la llengua que són comesos per part, d'una banda, de la influència d'altres llengües, no només del castellà sinó també de l'anglès, d'una manera galopant, des que es va escriure aquest llibre fa deu anys fins ara aquests problemes es continuen agreujant d'una manera descomunal, com per altra banda els atemptats contra el sentit comú i el sentit de la llengua que comet la correcció política, el llenguatge políticament correcte, que és una cosa que va guanyant territori d'una manera que em sembla més alarmant del que es tendeix a considerar. Ell mateix en el llibre parla de la tendència a la duplicitat de gènere en el llenguatge públic, fins i tot ho critica primer, i fabrica un text ell mateix en clau de paròdia que pot ser interessant de llegir-ho. Diu:

«Companys i companyes, benvinguts i benvingudes tots i totes. Com a veïns i veïnes d'aquesta simpàtica vila, sou fills i filles d'una llarga tradició que han conreat fins avui els vostres pares i les vostres mares, els vostres avis i les vostres àvies, i conrearen demà els vostres fills i les vostres filles, i els vostres nets i les vostres netes. Us heu fet guanyadors i guanyadores del nostre reconeixement i la nostra reconeixementa. Teniu motius i motives per estar joiosos i joioses dels fets i les fetes que us honoren, etc.»

Fins aquí la paròdia. Però després diu. «Bromes a part. La lluita per eliminar el sexisme en el llenguatge pot servir de cortina de fum per amagar el problema real de la discriminació de la dona. Es queda en un debat superficial i fals per deixar algunes consciències tranquil·les.» Amb més

contundència no es podria criticar això. De deu anys cap aquí, el que s'ha anat estenent i ha anat agafant carta de normalitat és la utilització del femení com a genèric. Amb la meua modes-tíssima opinió, fa que les causes més nobles quedin tenyides per la frivolitat. L'altre dia sortia a la televisió una persona defensora d'una causa d'allò més noble, que actualment és de més d'actualitat que mai, que és la protesta pels perills que amenacen el planeta des d'un punt de vista mediambiental i la necessitat urgent de prendre mesures, i la persona que parlava en nom d'uns d'aquests que estaven protestant era un home que deia «nosaltres estem convençudes, estem disposades, tal tal tal...», repeteixo, això frivolitza les causes més nobles i va en detriment de les causes que es pretenen defensar. Jo no sé si en Joan, no puc parlar en nom d'una persona que no hi és, i m'atreveixo a pensar, a conjecturar que també ho criticaria rotundament.

Dolors Udina: Aquest llibre, *Tots els colors del camaleó*, és bastant interessant i divertit, sobretot hi ha molts moments divertits. El vaig llegir quan va sortir, però no me'n recordava de res, ha sigut fantàstic tornar-lo a llegir. M'ha fet gràcia una frase que diu «però som tan burros que ens hem deixat perdre l'hom, ho dic des del punt de vista del traductor, perquè es còmode i ràpid.» Realment és una cosa que ens fa falta, però que és inexistent ja. Un altre detall que també m'ha cridat l'atenció és aquest. Ell diu que quan va començar a traduir i se li acudia una paraula en castellà i després l'havia de passar al català, deia que primer li feia molta ràbia i estava molt empipat, fins que un dia va pensar que estava molt bé això d'haver de passar per una altra llengua, perquè tens una

altra opció i et dona una nova possibilitat, i el pensament positiu és bastant d'en Joan. Tots els entrebancs i problemes que troba amb la llengua, els dona la volta i els aprofita. També ho fa en totes aquestes expressions o paraules com el *puix que, àdhuc, llur...* tot això que la majoria dels traductors actuals intentem obviar, ell ho ficava amb una gràcia que molt poca gent la té, aquesta gràcia. És un do increïble. Alguna vegada he pensat ara l'imitaré, i no es pot, t'ha de sortir, ha de ser la teva llengua pròpia, perquè sinó és impossible ser capaç de fer-ho.

Joan Sellent: El que estableix la gran diferència és ser un bon escriptor o un mal escriptor. Tant si fas servir *llur, hom, àdhuc, què-com o puix que*, com si no ho fas servir. De totes dues maneres hi pot haver, com tu acabes de dir, qui sàpiga fer servir aquests recursos estilístics amb gràcia i qui els faci servir, en definitiva, per dis-fressar amb una mena de pàtina de qualitat literària la pròpia incompetència com a escriptor. I això tant es dona en aquest extrem com en la persona que diu: «tot s'hi val, i soc tan modern que vaig sistemàticament en contra de la normativa»; totes dues posicions són criticables. En Joan Fontcuberta estava en allò que en anglès es diu el *happy medium* perquè, en definitiva, era un bon escriptor, perquè era un bon traductor.

I a propòsit de l'educació, quan tu Joaquim abans parlaves com a traductor dels horaris que tenia, que es llevava a les cinc del matí, a mi em fa pensar que és un dels traductors més vocacionals que he conegut. El recordo, quan ja estava jubilat, que havia vingut algun dia a la facultat, i el recordo amb la seva pipa i amb la seva bonhomia, perquè jo de ram-pells carlins no li vaig presenciar

cap (*riures*). Em va dir una cosa que em va quedar: «Si hi ha un dia que no puc traduir, ja m'agafa el mono.» Això ho deia quan ja estava jubilat. Em sembla que això és el que va donar sentit professional i intel·lectual a la seva vida gairebé fins al final. Els que éreu més a prop d'ell ho podeu confirmar o desmentir, molt fins al final ell encara traduïa. També m'admira quan li sento dir a Feliu Formosa. En els seus vuitanta i repicats, diu que de les coses que donen sentit a la seva vida es traduir unes quantes hores cada dia.

Moderador: De fet, per això vam voler titular aquesta taula rodona «Joan Fontcuberta. Una vida dedicada a la traducció». Hi havia un títol alternatiu que, finalment, vam descartar que encara destacava més aquesta idea que has apuntat tu ara, que era «Joan Fontcuberta i la traducció: un amor de tota una vida». Perquè efectivament era com una relació simbiòtica, ell i la traducció. Ens queda parlar del Joan Fontcuberta professor. Tots nosaltres vam compartir les aules amb ell. En el meu cas, ho volia dir al començament, he de dir i no me'n sé estar de dir-ho, que va ser ell que em fa "fixar". Jo vivia a Berlín, era l'any 95, i ell havia llegit algunes coses que havia publicat sobre traducció. Em va trucar un dia, no ens coneixíem, i em va dir si volia venir a fer classes a la UAB, i després em va dirigir la meva tesi doctoral. La meva trajectòria d'aquest últims 25 anys la dec gairebé de manera directa a Joan Fontcuberta. En tot cas, tots els vam tenir com a company a la facultat, i ell va ser durant uns anys el degà, per tant, ens va dirigir a tots. Potser tots podem explicar alguna cosa de la seva faceta de professor i de col·lega, del dia a dia, en la tasca d'ensenyar la traducció als estudi-

ants de la facultat.

Joaquim Sala-Sanahuja: Va coincidir que quan ell era degà jo era vice-degà i, és per això, que he parlat d'algun rampell carlí, perquè en vaig veure algun que em va sobtar, però més aviat em va admirar, tenia autoritat, quan va convenir li va sortir el geni. Això és una cosa que he vist poques vegades. De vegades, coneixes una persona i ja saps com reaccionarà. I ell era més aviat una persona amb molta bonhomia en el tracte, no s'excitava. Però alguna vegada que la situació s'ho mereixia, llavors li sortia el geni. Em va sobtar. Jo llavors era més jove, ara ja no em faria res (*riures*). I ho dic amb admiració, perquè hi ha moments en què una persona ha de treure el geni, i trobo que va fer ben fet.

A part d'això, ell tenia una formació acadèmica, potser era el que tenia més formació acadèmica. Jo en tenia una, però estrangera i una mica així. Ell era molt sistemàtic amb la feina. Era ordenat, mentalment també. Però, en canvi, no era un teòric, per això aquestes teories que a partir d'un moment es van posar de moda, i ara ja són com de Canyà. Es va donar el cas que ell va ser catedràtic, i era l'únic catedràtic de traducció que hi havia a Espanya, per dir-ho així. Per això, durant una temporada, es va fer la volta ciclista a Espanya (*riures*) amb els concursos de professors, perquè es necessitava un catedràtic per presidir els tribunals. Era l'època que estàvem al deganat, per això els altres hi havíem de posar més el coll, perquè ell voltava de concurs en concurs per tot arreu. Jo li havia dit: «però això et convé gaire?», perquè a més això de les tesis i concursos són coses teòriques i ell era un home de la pràctica. Jo també m'hi havia vist de vegades en alguns concur-

sos, que hi havíem fet un paper una mica així, perquè et trobaves amb coses molt complicades, segurament massa complicades, i potser les coses tampoc no ho són del tot. Hi havia en ell aquest costat més pràctic, i pragmàtic, jo diria molt català, que les coses s'han de resoldre. En traducció també, es presenta molt sovint el dubte. Tenim tres solucions i n'hem de triar una. Però un cop l'heu triada, ja l'heu triada, no cal parlar-ne més. Si hi rumieu gaire no acabareu res. Tot i que després podia revisar. Quan us llegiu unes coses que heu fet vosaltres mateixos, fas un estirabot, és com quan ens veiem retratats que ens veiem molt més lletjos i ens fa cosa. Però ell era decidit, una vegada prenia una decisió ja està. Trobo que era un tret molt característic de la seva manera de treballar.

Dolors Udina: Quan veus que ha traduït tantes coses, la quantitat t'impedeix veure la qualitat de cadascuna de les traduccions. Val la pena parlar de cada llibre en particular, perquè són no sé quantes decisions, a cada llibre, a cada moment. A mi m'ha sorprès que no hagués escrit molt més sobre traducció, tenint en compte que era catedràtic, però era una època que no s'havia de produir tant a la universitat.

Joaquim Sala-Sanahuja: Bé, de produir es produïa més, es produïen traduccions (*riure*).

Dolors Udina: Sí, sí, em referia a produir articles com ara. Les coses que he llegit que parlen de traduccions són molt interessants. Però realment n'hi ha poques. Quan explica les reunions que feien a casa de Gunter Grass fa molta enveja, els anglesos no ho fan mai de convidar-te a casa seva. El Gunter Grass tenia com a costum reunir tots els seus traductors a casa seva o al col·legi de traductors que hi ha a Alema-

nya, i els donava tot de normes que havien de seguir. Per exemple, una cosa que explica que és interessant és d'un llibre que en alemany es titula *Ein weites Feld*, que vol dir cançó de l'enfadós o una qüestió controvertida, i Grass els va dir: «poseu el que us doni la gana, però que no hi hagi una idea problemàtica de fons». És interessant perquè el fet que et posin una barrera, és el que com a traductor et provoca la creativitat. Ell en va dir *Una llarga història*. Una altra cosa que també em va fer gràcia perquè em va fer pensar en el futbol, és que Gunter Grass després de donar totes les indicacions i donar per acabada la reunió, els va dir: «jo ja he acabat, ara l'obra és vostra»; en el futbol, és allò que els entrenadors diuen: «ara sortiu i divertiu-vos». Això és bonic.

Joan Sellent: Tornant a la qüestió de la seva actitud davant la docència, una de les coses que diu en aquest llibre que, d'entrada, és una cosa tan òbvia que potser no hauria de fer falta dir-ho, que és que per ensenyar a traduir has de ser traductor. És clar, penses. Però resulta que la realitat és tan paradoxal que això va fer necessari que en Joan pensés que ho havia de dir. Jo ja fa uns quants anys que em vaig jubilar, però diria que no ha canviat. Un dels grans elogis que se li pot fer a Joan Fontcuberta és dir que era un acadèmic de la vella escola. Ell considerava que la universitat era un lloc de formació, d'aprenentatge i de transmissió de coneixements. Però a les facultats de traducció precisament allò a què menys importància es dona, i allò a què menys hores es dedica és a ensenyar a traduir. Si m'equivoco, desmentiu-me. Ell en aquest llibre ho critica: el territori que han robat a l'estricta ensenyança de la traducció, l'ensenyament

de la tecnologia, de la informàtica, d'altres matèries i, en canvi, i s'han anat relegant a la categoria d'assignatures optatives, la literatura comparada, els estudis literaris, la traducció literària, etc. Aquest sentit comú de què parlàvem al principi també el feia extensiu a la seva manera d'ensenyar. Em sembla que els seus alumnes li deien en Fontcu, i em sembla que fins i tot li deien a la cara, cosa que ja ens diu alguna cosa del caràcter que tenia amb els alumnes.

Joaquim Sala-Sanahuja:

Aquestes versions dels poemes de Hofmannsthal de les quals abans parlava, la versió inicial és la traducció que van fer a classe amb els estudiants. És molt interessant, perquè en certa manera la classe estableix una mena de dialèctica, es discuteixen totes les opcions, és molt interessant, i que després es pogués publicar en un llibre és magnífic. El problema és que les coses han anat cap una altra banda. També passarà que un que fa classes de psicologia no ha operat ningú. Això que sembla paradoxal, pot passar.

Dolors Udina: Els alumnes estaven encantats amb en Joan. Encara trobes algú de tant en tant que l'ha tingut de professor i el tracten amb una admiració molt gran. Era molt simpàtic i molt assequible.

Moderador: Ens acostem perillosament a les vuit i potser ha arribat el moment que si algú vol fer una pregunta, algun comentari, o algun tema que no ha sortit que també voleu que tractem...

Pau Vidal (del públic, traductor): Avui, que és l'endemà de Sant Jordi, volia comentar una cosa que has comentat tu, Joan, i que és extensible a tot el gremi. Ahir vaig anar a Barcelona i davant el dilema de tornar-me'n a casa amb un llibre signat o

no, pensava que la majoria dels que signaven llibres jo no els hi compraria mai, o a algun potser sí, però vaig tornar a casa amb el llibre d'un autor que m'agrada molt, però que no hi era, no signava, encara que em consta que és viu. Ho dic perquè si hi hagués hagut en Joan Fontcuberta signant, jo segurament hauria estat un dels compradors del llibre que fos que signés, perquè una de les coses que confirma que efectivament un bon traductor és un bon escriptor, és que té un criteri relacionat amb la tria de la seva feina. En general, hi ha un nivell en la llista que has fet tu dels títols més destacats de cadascun de vosaltres que indica que estem parlant de gent que té uns criteris per triar: vull dir, si en Fontcuberta signa el llibre, te'n refiaries, té una garantia. Però, és clar, és una cosa que veus tu i, segurament, veu la gent el gremi, però el nom de Joan Fontcuberta el treus d'una xerrada com aquesta i no existeix, no és ningú, per la indústria editorial d'avui és un no-res, no és un escriptor. A mi em consta que en aquesta campanya que hi ha en curs d'intentar fer un pas més enllà d'aquesta heroïcitats que ha estat posar el nom del traductor a la coberta, que ja sembla que hagi de ser una gran satisfacció pel gremi, però anar més enllà i aconseguir el reconeixement com a escriptor, en l'àmbit de la presa de decisions, dels editors, és com una mena de *boutade*, una cosa impresentable. I pregunto: podria ser que la figura d'en Joan o les vostres servís per alguna cosa en aquest sentit, és a dir, servís per aconseguir que tothom valorés el traductor com a escriptor?

Joan Sellent: És difícil que el públic lector en general faci aquest pas, que abans de comprar un llibre mirar qui l'ha traduït, o de conèixer noms de traductors

i que li resultin una garantia de llibre que val la pena llegir. O al contrari, de la mateixa manera que hi ha noms d'autors que per cadascú tenen connotacions positives o negatives, doncs de traductors també. Que la figura del traductor arribés a tenir aquesta visibilitat i aquesta presència, que anés més enllà de sortir a la portada, és difícil. Jo penso que sortir a la portada d'un llibre ja és déu n'hi do. Recordo, quan de jove, anaves a França, anaves a una llibreria, a finals dels anys 60, la majoria dels llibres a la portada ja posava traduït de l'*anglais* per fulano de tal o traduït de l'*américaine*. Em cridava l'atenció, perquè aquí no s'ha arribat a fer fins fa poc. Per cert, qui ho fa sistemàticament són les editorials més petites, més recents, elles són les que acostumen a respectar més el traductor en un sentit general, són les que indefectiblement posen el nom a la portada. Això fa pensar. Qui es resisteix a posar-ho? Les grans editorials es resisteixen, com Anagrama, fins i tot el grup 62. És una dada que deixo sobre la taula.

Dolors Udina: A mi em sembla molt difícil que el públic en general estigui al cas del traductor. La gent vol llegir un autor, vol llegir Jane Austen, vol llegir Philip Roth, i el traductor més aviat fa nosa. Potser algun dia llegeixen un llibre i pensen: «això està molt bé»; i s'adonen que hi ha un traductor que els dona una cosa una mica diferent. Segur que us ha passat alguna vegada que us diuen: «Ah, ets traductor! És clar, els llibres s'han de traduir, i paraula per paraula.» I la gent queda molt admirada. És una cosa que se n'han d'adonar ells.

Moderador: De tota manera, jo potser soc una mica optimista. Hi ha un sector minoritari de lectors que comença a fixar-se en

Ramon Farrés, traductor de l'alemany.

Foto: Llorenç Soldevila

el traductor, jo ho he vist. I parlant d'aquestes editorials petites que són capdavanteres en aquest tracte del traductor com escriptor, ja n'hi algunes que comencen a posar en la solapa la biografia no només dels autors, sinó també del traductor. O en els webs de les editorials que cuiden aquest tema, algunes també hi tenen els traductors llistats i amb la seva biografia resumida. Jo crec que sí que hi ha un cert progrés en aquest sentit, un progrés lent. Però no hem d'oblidar també que tot i el que es guanya en un cert prestigi i en un cert reconeixement, en el camp de la remuneració econòmica continua sent un desastre. El que es paga per les traduccions literàries continua sent indigne.

Joan Sellent: Una persona propera que va a un club de lectura em va explicar que la conductora del club els va dir: «el següent llibre que farem és aquest». Era un llibre traduït, i a aquesta persona li van preguntar: «en quina traducció?». I la mateixa conductora li va dir «no ho sé, és igual, no?» I aquesta persona li va raonar, «no, dona, és que depèn de qui sigui és més bo, això és important». I des d'aquell dia la conductora del club li va dir

que tenia raó, que a partir d'ara es fixa més en les traduccions. I això és una persona que porta un club de lectura, és simptomàtic.

I passa una cosa paradoxal, que és que molt sovint la presència del traductor es nota per raons negatives. El teatre, per exemple, que és el tipus de traducció que més he practicat. Si a un espectador, sortint de veure una funció, li pregunten: «Què t'ha semblat la traducció?», és bastant probable que digui: «ah, era una traducció?» Això pel traductor és positiu, és una prova de foc de la naturalitat d'una traducció, per això el traductor està condemnat a ser invisible. Però a aquest mateix espectador si li preguntem: «i l'autor d'aquesta obra, qui és?, és molt probable que tampoc no ho sàpiga, o si li preguntem pel director, potser tampoc. Però sabria quins actors sortien segur, i et diria que sortien a «Vent del pla» o a un altre lloc. En teatre, qui són visibles només són els actors, però l'autor, el traductor, l'escenògraf, el director, són invisibles. A diferència d'un director d'orquestra que, com que és allà davant, és tota l'estona visible. Però el perfil del traductor és la invisibilitat.

Dolors Udina: S'ha de fer

Joan Sellent, traductor de l'anglès.
Foto: Llorenç Soldevila

visible parlant-ne, però la seva feina no, com més invisible més ben feta està.

Àngel Puig (del públic, regidor): Aquest reconeixement d'en Joan Fontcuberta a mi personalment m'ha aportat precisament el que dèieu, que ara miri en els llibres qui l'ha traduït, perquè realment el traductor queda en l'anonimat quan vas a buscar un autor concret. L'altra cosa que volia comentar és que, compromès en la gestió pública d'aquest poble, almenys fins al mes de maig, em sap greu haver de reconèixer i homenatjar el seu mèrit un cop les persones ja no hi són. He de dir que, a partir que el CEAJC demana la possibilitat, i que acceptem de bon grat, que la biblioteca porti el nom de Joan Fontcuberta, és quan conec la figura de Joan Fontcuberta en tota la seva professionalitat traductora. I a més a més, a nivell personal —i ho havia comentat a la Judit, la seva filla gran—, vaig tenir Joan

Fontcuberta de professor als anys seixanta a l'Institut Satorras de Mataró. Després havia desconectat d'ell al llarg de trenta anys, no l'havia vist més. Quan vinc a viure a Argentona, recordo la persona de Joan Fontcuberta, però la recordo sense haver-hi parlat, ni que ningú em reconegués la seva figura, tot i que encara hi era. Personalment ara que ja ha marxat, penso que m'hauria agradat molt que li haguéssim reconegut en vida aquesta trajectòria professional tan brillant.

Cristina Fontcuberta (del públic): Volia preguntar als quatre traductors fins a quin punt quan féu una traducció literària del francès, de l'anglès, de la llengua que sigui, us heu de documentar o penseu que és important documentar-se, tant si és una novel·la històrica com si tracta algun tema molt concret. Em consta que Joan Fontcuberta, el meu pare, vaja, ens preguntava sobre història de l'art, sobre medi ambient, és a dir, les disciplines de les quals nosaltres disposem de manuals. L'última vegada que vaig anar-li a buscar unes cartes a la biblioteca de Catalunya, ja estava malalt i estava traduint *Américo Vesputio* de l'Zweig, i volia llegir-se totes les cartes de Colom. Li vaig haver de portar tot el llibre facsimil escanejat de totes cartes de Colom. Amb això també responc a la pregunta, sí, efectivament, va treballar fins una setmana abans de deixar-nos. La meua pregunta és aquesta: fins a quin punt considereu que cal documentar-se per la llengua o simplement pel context històric?

Dolors Udina: És bàsic, sí, i si tens algú que et fotocopia les cartes, imaginat (riures). De vegades penses, potser això no caldria que m'ho llegís, però quan més ambientat estàs, més facilitat tens per explicar el mateix que

explica el llibre original.

Joan Sellent: En el llibre també diu que per traduir el *Dr. Faustus* de Thomas Mann va haver d'estudiar música, ho diu literalment, perquè la musicologia hi té molta importància, fins a aquest punt creia que calia preparar-se. A part de la documentació que t'has de proporcionar, és la importància de tenir un bagatge cultural. En el llibre posa exemples que tenen la seva gràcia, de casos que s'ha trobat per part d'alumnes o de traductors o traductores joves. Per exemple, la novel·la *La muntanya màgica*, que n'hem parlat abans, a classe algú va traduir aquest títol com *La muntanya encantada*. O bé un altre exemple d'algú que parla de la via de Damasc, enlloc del camí de Damasc. O bé, un que no diu el nom del text ni l'autor, un text que parlava d'uns soldats que feien el pas de l'oca, que associem amb el nazisme, en aquest cas un corrector ho va canviar amb un «caminàvem com els ànecs», aquí el delictes d'ignorància supina és per part del corrector. Per tant, a més a més de la necessitat de documentar-te, hi ha la necessitat de tenir un gran bagatge cultural. No sé qui va dir que no comences a traduir bé fins que tens quaranta anys. Cosa que, és clar, si dius això a uns alumnes de la facultat de traducció, els pots desmotivar bastant.

Llorenç Soldevila (del públic): Ja que ha sortit la traducció de l'*Américo Vesputio*, la vaig acabar de llegir abans d'ahir, i era primer reticent, pensant potser trauran la versió catalana. Ara, un cop acabada la lectura, remarco que es nota que es va mirar les cartes de Colom perquè tenen pes. Però, sobretot, vaig pensar: «mira quin gran escriptor en llengua castellana». Hi ha uns girs, hi ha un ús de lèxic especia-

litzat del que va ser el descobriment d'Amèrica, que l'honora. Si no hagués llegit que era de Joan Fontcuberta, podria ser d'un gran escriptor castellà. Això no és cap demèrit, tot el contrari, dominava les dues llengües. I volia remarcar-ho: fins i tot quan tradueix del castellà ho fa amb una gran exigència.

Dolors Udina: Sí, sí, i no hi ha gaire gent que sigui capaç de fer les dues llengües amb tant de mestratge.

Quim Calvo (del públic): Llegint *Terra somnàmbula* de Mía Couto, editat a Periscopi, el traductor és en Pere Comellas, i lligant-ho amb el que comentàveu de traductor-escriptor, és un llibre que en aquest nivell és bestial. No pares de pensar: «pobre traductor». Hi ha una quantitat ingent de paraules inventades. Com a traductors, com s'ho fan per traduir un llibre així?

Joaquim Sala-Sanahuja: O paraules amb llengües l'origen de les quals no és el portuguès. Aquests són els autors que plantegen problemes més concrets, que s'han de trobar solucions de vegades amb molt de risc, que poden funcionar o no. Quan traduïm de l'alemany o del francès, més o menys ja sabem com es fa. Però una mena de llengua com la d'aquest autor, que és moçambiquès d'origen però que barregen o s'inventen paraules, ajunten paraules que no són portugueses amb el portuguès, i el seu portuguès tampoc és un portuguès del tot normatiu, de vegades té molts problemes de traducció perquè, de vegades, no s'entén res. Això també va passar amb els primers autors del boom sud-americà. En Vargas Llosa feia una cosa, que està molt més bé del que va fer després, feia una cosa que usava el peruà. Quan els francesos tradueixen de l'argentiní o del xilè,

ho diuen així, és veritat perquè aquestes llengües són molt poc el castellà. En l'alemany, em penso que el problema ve d'aquests mots que enganxem que no s'acaben mai més. És clar que potser ja hi estan acostumats.

Dolors Udina: Segurament el traductor s'ho va passar molt bé. Tens asseguda al teu davant l'Esther Tallada, una inventora de paraules, va traduir Faulkner, *Llum d'agost*. Va fer un article explicant com s'inventava les paraules, que era molt interessant. És un patir, però segurament és un gaudir també.

Esther Tallada (del públic, traductora): El problema és quan no la trobes. Quan t'has passat un quart d'hora i allò no surt, i vas buscant sinònims i intentes casarlos d'alguna manera, i allò no surt i veus que aquella no la trobaràs, que aquella no sortirà. I en canvi, quan trobes que funcionen, que tradueixen el que has de traduir, que flueixen, que sonen bé, llavors sí, llavors estàs molt contenta i és molt divertit.

Joaquim Sala-Sanahuja: Hi ha una gran satisfacció quan tot d'un plegat trobes una paraula o una expressió que ha costat.

Esther Tallada: Al final, em passava que m'acabava acostumant tant, que quan no calia me'n sortia alguna, per dir-ho així, i pensava: «com que me n'he perdut per dalt i aquí quadra, aquí hi va bé, la col·loco», i així compensava la que no havia trobat abans, compensava la quantitat que havien de sortir en el conjunt de la novel·la.

Joan Grau (del públic): He de rebaixar una mica el nivell al que estem arribant, i agrair molt el que ens heu explicat de la vostra feina. Hem entès que el més gratificant és la feina en si. A mi m'ha fet molta gràcia quan, Joan, has parlat del nostre Joan

Fontcuberta i has comentat que del llibre que va escriure, *Tots els colors del camaleó*, només se t'ha acut un altre animal per substituir el camaleó, i has dit que seria el porc. I està clar, jo que visc aquí a Argenton, em recordo, i ens recordem la gran majoria dels que som aquí, que ell és fill de xarcuters. Ell sap que en el porc s'aprofita tot! Sabia que quan a casa seva mataven, allò era un defici de bon matí fins que no venia l'escorxadador, allà tot s'aprofitava. M'ha fet recordar la meua infantesa, i la seva juvenesa, com a referent d'una persona a tenir molt en compte, que no era un mestre xarcuter com el seu germà Lluís, ell feia una altra cosa, que nosaltres no sabíem que feia. Després, els nostres fills han estudiat i han obtingut coneixements universitaris i alguns s'han fet filòlegs i alguns traductors. I en aquest cas, ara els dius: «és que per allà hi ha una persona que has de conèixer, una persona d'Argenton, en Joan Fontcuberta». Coi, i han agafat el fil en un lapsus de trenta anys.

M'ha agradat molt que ens poseu en valor en Joan Fontcuberta, ens heu explicat com el veieu vosaltres. Estic molt content, perquè com bé deia el regidor, l'hem hagut de reconèixer un cop ja no el tenim entre nosaltres, però encara que personalment no hi sigui, sembla que d'alguna manera et doni la seva companyonia, et doni la mà, perquè no li podràs dir però el pots conèixer a ell a través dels llibres que deixa, i aquesta simbiosi m'ha agradat molt i, encara que rebaixi molt el nivell, lligar-ho amb el porc. També estem molt contents perquè tindrem un equipament al poble molt important, una gran biblioteca que portarà el nom d'una persona del poble, una personalitat d'una gran vàlua.